

TA'LIM TIZIMIDA ESTETIK ONGNI SHAKLLANTIRISHNING NAZARIY ASOSLARI VA PEDAGOGIK OMILLARI

THEORETICAL FOUNDATIONS AND PEDAGOGICAL FACTORS OF FORMING AESTHETIC CONSCIOUSNESS IN THE EDUCATION SYSTEM

Mirzayeva Shahrizoda Shuhratjon qizi

O'zMU Ijtimoiy fanlar fakulteti

Amaliy etika yo'nalishi 3-bosqich talabasi

mirzayevashahrizoda71@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada ta'lim tizimida estetik ongni shakllantirishning nazariy asoslari va pedagogik omillari tahlil qilinadi. Estetik ongning shaxs kamoloti, ma'naviy-axloqiy tarbiya va ijodiy tafakkurni rivojlantirishdagi o'rni yoritiladi. Shuningdek, ta'lim muhitining estetik tashkil etilishi, pedagogning estetik madaniyati, interfaol metodlar hamda milliy va umuminsoniy qadriyatlarning bu jarayondagi ahamiyati asoslab beriladi. Maqolada estetik tarbiyani takomillashtirishga doir ilmiy xulosa va tavsiyalar ilgari surilgan.

Kalit so'zlar. estetik ong, estetik tarbiya, ta'lim tizimi, pedagogik omillar, estetik madaniyat, ijodiy tafakkur, estetik idrok, ma'naviy kamolot

Abstract. This article analyzes the theoretical foundations and pedagogical factors of forming aesthetic consciousness in the education system. It highlights the role of aesthetic consciousness in personal development, moral education, and creative thinking. The study substantiates the importance of an aesthetically organized learning environment, teachers' aesthetic culture, interactive methods, and national and universal values in this process. The article also offers scientific conclusions and practical recommendations for improving aesthetic education in contemporary teaching practice.

Keywords. aesthetic consciousness, aesthetic education, education system, pedagogical factors, aesthetic culture, creative thinking, aesthetic perception, spiritual development

Kirish. Zamonaviy globallashuv, raqamli transformatsiya va axborot oqimlarining keskin ortib borayotgan sharoitida inson ongiga ta'sir ko'rsatuvchi omillar tubdan o'zgarib bormoqda. Ayniqsa, ijtimoiy tarmoqlar, vizual madaniyat va ommaviy axborot vositalari orqali shakllanayotgan yangi estetik muhit shaxsning dunyoqarashi, didi va qadriyatlar tizimiga bevosita ta'sir etmoqda. Bunday murakkab ijtimoiy-madaniy jarayonlarda faqat bilimli emas, balki go'zallikni anglay oladigan, estetik tafakkuri rivojlangan va ongli qaror qabul qila oladigan shaxsni tarbiyalash masalasi dolzarb ahamiyat kasb etadi. Shu nuqtai nazardan, ta'lim tizimida estetik ongni shakllantirish muammosi nafaqat pedagogik, balki ijtimoiy-falsafiy muammo sifatida ham namoyon bo'lmoqda.

Bugungi kunda ta'lim jarayoni faqat bilim berish bilan cheklanib qolmay, balki shaxsning ma'naviy-axloqiy va estetik kamolotini ta'minlashga yo'naltirilgan kompleks tizim sifatida qaralmoqda. Estetik ong esa shaxsning borliqni go'zallik mezonlari asosida idrok etishi, san'at va madaniyatga ongli munosabatda bo'lishi hamda hayotiy faoliyatda estetik qadriyatlarga amal qilish qobiliyatini ifodalaydi. Ayniqsa, yosh avlod ongida estetik didning shakllanishi ularning kelajakdagi ijtimoiy faolligi, madaniy saviyasi va ijodiy salohiyatini belgilovchi muhim omillardan biri hisoblanadi.

Shu bilan birga, zamonaviy ta'lim muhitida estetik ongni shakllantirish jarayoni yangi pedagogik yondashuvlar, innovatsion texnologiyalar hamda integrativ metodlar asosida olib

Index: [google scholar](#), [research gate](#), [research bib](#), [zenodo](#), [open aire](#).

https://scholar.google.com/scholar?hl=ru&as_sdt=0%2C5&q=wosjournals.com&btnG

<https://www.researchgate.net/search/publication?q=worldly%20knowledge>

<https://journalseeker.researchbib.com/view/issn/3060-4923>

borilishini talab etmoqda. Estetik tarbiya jarayonida san'at, adabiyot, musiqa, dizayn va raqamli madaniyat elementlarining uyg'unligi o'quvchilarda nafaqat estetik idrokni, balki tanqidiy fikrlash, empatiya va ijodkorlik kabi muhim kompetensiyalarni rivojlantirishga xizmat qiladi. Shu bois, ta'lim tizimida estetik ongni shakllantirishning nazariy asoslari va pedagogik omillarini chuqur o'rganish hamda ularni amaliyotga joriy etish bugungi kunning dolzarb ilmiy vazifalaridan biri hisoblanadi.

Zamonaviy xalqaro tadqiqotlar ham ta'limning asosiy vazifasi faqat bilim berish emas, balki shaxsda estetik sezgirlik, ijodiy tafakkur va axloqiy mas'uliyatni shakllantirish ekanligini ta'kidlaydi [1].

Asosiy qism. Ta'lim tizimida estetik ongni shakllantirish, avvalo, ushbu tushunchaning nazariy mohiyatini to'g'ri anglashni talab etadi. Estetik ong shaxsning borliqni go'zallik, uyg'unlik, nafosat, badiiylik va mazmun mezonlari asosida idrok etishi, baholashi hamda ushbu qadriyatlarini o'z hayotiy faoliyatida namoyon eta olish qobiliyatini ifodalaydi. Shu jihatdan u oddiy hissiy ta'sirchanlik emas, balki hissiy, aqliy va qadriyaviy munosabatning birligidan tarkib topadigan murakkab ma'naviy hodisadir. Rus estetika maktabi vakillari estetik ongning mazmunida nafaqat go'zallikni his etish, balki uni tahlil qilish, taqqoslash va baholash komponentlari ham mavjudligini ta'kidlaydilar. Xususan, Yu.B. Borev estetikani insonning voqelikka badiiy-qadriyaviy munosabatini shakllantiruvchi muhim omil sifatida talqin qiladi, A.F. Losev esa estetik idrokning ildizi obrazli tafakkur va ma'no uyg'unligida namoyon bo'lishini ko'rsatadi [2], [3]. Demak, estetik ongni shakllantirish jarayoni shaxsni go'zallikni ko'ra olishga o'rgatish bilangina cheklanmay, uni ma'naviy baholash mezonlari bilan ham qurollantirishi zarur.

Mazkur jarayonda ta'lim tizimi hal qiluvchi ijtimoiy institut sifatida namoyon bo'ladi. Chunki estetik ong tabiiy ravishda faqat o'z-o'zidan shakllanmaydi; u tizimli ta'lim, maqsadli tarbiya, madaniy muhit va pedagogik ta'sir natijasida rivojlanadi. Ta'lim shaxsga san'at, adabiyot, musiqa, me'morchilik, dizayn va tabiat go'zalligini idrok etishning dastlabki mezonlarini beradi. Biroq masala faqat alohida san'at fanlarini o'qitish bilan hal bo'lmaydi. Estetik ongni shakllantirish barcha fanlar mazmuniga nafosat, tartib, mantiqiy uyg'unlik va ijodiy yondashuv elementlarini singdirishni talab qiladi. D. Qodirova san'at falsafasi doirasida estetik qadriyatlar insonning ma'naviy dunyosini boyituvchi, uning dunyoga bo'lgan munosabatini noziklashtiruvchi omil ekanini qayd etadi [4]. Shu ma'noda, ta'limdagi har bir dars, har bir matn, har bir vizual yoki eshitish materiali estetik tarbiya vositasiga aylanishi mumkin.

G'arb pedagogik tafakkurida ham estetik ongning shakllanishi tajriba va faoliyat bilan chambarchas bog'lanadi. J. Dewey estetik tajribani insonning hayot bilan mazmunli aloqasi, sezgi va tafakkurning yaxlitlashgan holati sifatida sharhlaydi [5]. Ushbu yondashuvdan kelib chiqilsa, estetik ongni shakllantirish uchun o'quvchi tayyor hukmlarni yod olishi emas, balki go'zallikni bevosita boshdan kechirishi, uni tahlil qilishi, unga shaxsiy munosabat bildira olishi muhimdir. Shuning uchun ham zamonaviy ta'limda interfaol metodlar, badiiy tahlil, mushohada, taqdimot, loyiha va ijodiy mashg'ulotlar estetik tarbiyaning samarali mexanizmi bo'lib xizmat qiladi. O'quvchi san'at asarini muhokama qilganda, she'rning ohangini his qilganda, rang uyg'unligini tahlil etganda yoki me'moriy obida mazmunini anglaganda unda estetik sezgirlik bilan bir qatorda mustaqil fikrlash ham rivojlanadi.

Estetik ongni shakllantirishning pedagogik omillari ichida, birinchi navbatda, ta'lim muhitining mazmunan va shaklan estetik tashkil etilishi muhimdir. Sinf xonasi, o'quv materiali, nutq madaniyati, o'qituvchining kiyinish va muomala uslubi, ko'rgazmali vositalarning sifati va dizayni o'quvchining estetik idrokiga bevosita ta'sir qiladi. Ikkinchidan, o'qituvchining shaxsiy estetik madaniyati hal qiluvchi omildir. Chunki o'quvchi ko'pincha nazariy tushuntirishdan ko'ra,

Index: [google scholar](#), [research gate](#), [research bib](#), [zenodo](#), [open aire](#).

https://scholar.google.com/scholar?hl=ru&as_sdt=0%2C5&q=wosjournals.com&btnG

<https://www.researchgate.net/search/publication?q=worldly%20knowledge>

<https://journalseeker.researchbib.com/view/issn/3060-4923>

pedagog shaxsida mujassam bo'lgan madaniyat, did va muomala nafosati orqali ko'proq tarbiyalanadi. N.A. Muslimov va hammualliflar innovatsion ta'lim texnologiyalari sharoitida shaxsga yo'naltirilgan yondashuv, ijodiy topshiriqlar va integrativ metodlarning talaba faolligini oshirishini alohida ta'kidlaydilar [6]. Bu esa estetik ongni shakllantirishda ham reproduktiv emas, balki faol-ijodiy usullar ustuvor bo'lishi kerakligini ko'rsatadi.

Uchinchi, estetik ongni rivojlantirishda milliy-madaniy merosdan foydalanish alohida ahamiyatga ega. Milliy musiqa, amaliy bezak san'ati, me'moriy obidalar, klassik adabiyot va xalq og'zaki ijodi yosh avlodda nafaqat estetik didni, balki tarixiy xotira va madaniy identifikatsiyani ham shakllantiradi. Shu bilan birga, zamonaviy raqamli madaniyat vositalaridan oqilona foydalanish zarur. Bugungi o'quvchi tasvir, video, dizayn va media oqimi ichida yashaydi; demak, pedagog estetik tarbiyani real hayotdan uzilgan mavhum tushuntirish tarzida emas, balki zamonaviy vizual madaniyatni tahlil qilish, foydali va zararli estetik ta'sirlarni farqlash, did va mezonlarni shakllantirish orqali olib borishi kerak. Soatova Rayxona maqolasida estetik idrokning axloqiy ong bilan uzviy aloqasi, shuningdek, ta'lim-tarbiya tizimida innovatsion yondashuvlar orqali badiiy did va ijtimoiy mas'uliyatni rivojlantirish mumkinligi asoslangan [7]. Bu fikr estetik ongning faqat san'atga daxldor hodisa emasligini, balki shaxsning umumiy ma'naviy kamolotiga xizmat qilishini tasdiqlaydi.

Bizning fikrimizcha, ta'lim tizimida estetik ongni shakllantirishning muvaffaqiyati uchta tamoyilga bog'liq: nazariy asoslarning puxtaligi, pedagogik metodlarning ijodiyligi va madaniy muhitning yaxlitligi. Agar ta'lim jarayonida go'zallikni idrok etish, uni baholash va yaratishga doir malakalar tizimli rivojlantirilsa, o'quvchi faqat bilimli emas, balki didli, sezgir, mas'uliyatli va ijodkor shaxs sifatida shakllanadi. Shunday ekan, estetik ongni tarbiyalash zamonaviy ta'lim tizimining ikkilamchi emas, balki strategik vazifalaridan biri sifatida qaralishi lozim.

Xulosa qilib aytganda, ta'lim tizimida estetik ongni shakllantirish masalasi bugungi kunda shaxs tarbiyasining muhim va strategik yo'nalishlaridan biri sifatida namoyon bo'lmoqda. Zamonaviy axborotlashgan jamiyat, globallashuv jarayonlari va vizual madaniyatning kuchayishi sharoitida yosh avlodning estetik didi, badiiy tafakkuri va go'zallikni anglash qobiliyatini rivojlantirish oddiy tarbiyaviy vazifa emas, balki ijtimoiy-madaniy barqarorlikni ta'minlovchi zarur omilga aylanmoqda. Estetik ong shaxsning borliqni nafosat, uyg'unlik va qadriyat mezonlari asosida idrok etishini belgilab, uning ma'naviy dunyosi, axloqiy pozitsiyasi va ijodiy salohiyatiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli estetik ongni shakllantirish ta'limning ikkinchi darajali emas, balki mazmuniy va tarbiyaviy yadro komponentlaridan biri sifatida qaralishi lozim.

Tadqiqot tahlillari shuni ko'rsatdiki, estetik ongni shakllantirish samaradorligi, avvalo, ta'limning nazariy asoslari, pedagogik yondashuvlar va madaniy muhitning uyg'unligiga bog'liq. Agar ta'lim jarayonida san'at, adabiyot, musiqa, dizayn, milliy madaniy meros va zamonaviy media vositalaridan maqsadli foydalanilsa, o'quvchilarda nafaqat estetik sezgirlik, balki mustaqil fikrlash, tanqidiy yondashuv, empatiya va ijtimoiy mas'uliyat kabi fazilatlar ham rivojlanadi. Bu esa estetik ongning keng ma'noda shaxs kamoloti, ma'naviy yetuklik va madaniy immunitetni shakllantirishdagi beqiyos ahamiyatini ko'rsatadi.

Shu asosda quyidagi taklif va tavsiyalarni ilgari surish mumkin: birinchidan, ta'lim muassasalarida estetik tarbiya faqat alohida fan doirasida emas, balki barcha o'quv predmetlari va tarbiyaviy tadbirlar bilan integratsiyalashgan holda tashkil etilishi zarur; ikkinchidan, pedagoglarning estetik madaniyati va badiiy savodxonligini oshirishga qaratilgan maxsus seminar, trening va metodik dasturlarni kengaytirish lozim; uchinchi, dars jarayonlarida interfaol va ijodiy metodlar, jumladan, badiiy tahlil, loyiha, taqdimot, sahnalashtirish va media mahsulotlar bilan ishlash usullaridan samarali foydalanish maqsadga muvofiq; to'rtinchidan,

Index: [google scholar](#), [research gate](#), [research bib](#), [zenodo](#), [open aire](#).

https://scholar.google.com/scholar?hl=ru&as_sdt=0%2C5&q=wosjournals.com&btnG

<https://www.researchgate.net/search/publication?q=worldly%20knowledge>

<https://journalseeker.researchbib.com/view/issn/3060-4923>

yoshlarning estetik didini yuksaltirishda milliy san'at, tarixiy-madaniy meros va zamonaviy raqamli madaniyat vositalari o'rtasida muvozanatli pedagogik yondashuvni shakllantirish zarur. Demak, ta'lim tizimida estetik ongni shakllantirishga yo'naltirilgan izchil va ilmiy asoslangan pedagogik faoliyat kelajakda didli, ijodkor, ma'naviy barkamol hamda madaniy mas'uliyatli avlodni voyaga yetkazishning muhim sharti hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. UNESCO. (2023). *Education for human flourishing*. Paris: UNESCO.
2. Боров, Ю. Б. (2002). *Эстетика*. Москва: Высшая школа.
3. Лосев, А. Ф. (1978). *Эстетика*. Москва: Искусство.
4. Qodirova, D. (2010). *San'at falsafasi*. Toshkent: Fan.
5. Dewey, J. (2005). *Art as experience*. New York: Perigee Books.
6. Muslimov, N. A., Usmonboeva, M. H., Sayfurov, D. M., & To'rayev, A. B. (2015). *Innovatsion ta'lim texnologiyalari*. Toshkent.
7. Soatova, R. S. q. (2025). Estetik idrok va axloqiy ongni rivojlantirishda ta'lim-tarbiya tizimining roli. *Ustozlar uchun pedagoglar.org*, 82(1), 328–335.